

FILIP GOŁĘDZINOWSKI^a

OSOBA PRAWNA JAKO CZŁONEK ORGANU ZARZĄDZAJĄCEGO SPÓŁKI W WYBRANYCH SYSTEMACH PRAWNYCH¹

A LEGAL PERSON AS A MEMBER OF THE GOVERNING BODY OF THE COMPANY IN SELECTED LEGAL SYSTEMS

The article discusses the issue of regulations governing the roles of members in the management bodies of companies. The rationale for conducting the research was that European countries have not adopted a uniform model regarding the participation of legal entities in the management bodies of companies. An unsuccessful attempt at such regulation was the Fifth Directive on Companies. The research aimed to compare selected legal systems and emphasize the potential consequences of allowing legal entities to hold positions on the management board, as well as to address the question of whether the standardization of regulations pertaining to this issue is necessary at the European level. This analysis was primarily conducted using the legal dogmatic and comparative legal methods. The research demonstrated that in some legal systems the presence of a legal entity in the management body of a company is widely permissible – for instance, this is allowed by the French, Belgian, and British legislators, although the legislation of these countries is not uniform in this aspect. On the other hand, in Germany and Poland the participation of legal entities as members of the management board is prohibited by the law itself. The author formulates the thesis that there are no specific grounds for harmonizing the described mechanism at the European level. The conclusions drawn can be deemed significant in the context of a potential amendment to the Polish Commercial Companies Code, which could reignite the discussion about the possibility of introducing regulations concerning the capacity of legal entities to hold positions in a company's management bodies.

Keywords: legal person; management board; management body; company body

Artykuł porusza problem regulacji pełnienia funkcji członków w organach zarządzających spółek. Przesłanką przeprowadzenia badań była okoliczność w postaci braku przyjęcia przez państwa europejskie jednolitego modelu w przedmiocie dopuszczenia osób prawnych do pełnienia funkcji członków w organach zarządzających spółek. Nieudaną próbą takiej regulacji była V Dyrektywa Spółek. Celem badań jest porównanie wybranych systemów prawnych oraz ukazanie potencjalnych skutków dopuszczenia osób prawnych do pełnienia funkcji członka zarządu, a także odpowiedź na pytanie, czy konieczne jest ujednoczenie regulacji w tym aspekcie na poziomie europejskim. Powyższą analizę przeprowadzono przede wszystkim przy wykorzystaniu

^a University of Warsaw, Poland / Uniwersytet Warszawski, Polska
f.goledzinowski@uw.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9409-214X>

¹ Artykuł powstał w ramach grantu ID-UB UAM pn.: „ID-UB Study@Research”.

metody dogmatycznoprawnej oraz prawnoporównawczej. Badania wykazały, że w niektórych systemach prawnych obecność osoby prawnej w organie zarządzającym spółki jest powszechnie dozwolona – przykładowo, taką sytuację dopuszczają prawodawcy francuski, belgijski oraz brytyjski, jednakże prawodawstwo tych państw nie jest w tym aspekcie jednolite. Z kolei w Niemczech czy Polsce pełnienie funkcji członka zarządu przez osobę prawną jest zabronione z mocy samego prawa. Autor formułuje tezę, że brak jednak konkretnych podstaw do ujednoczenia opisywanego mechanizmu na poziomie europejskim. Poczynione ustalenia można uznać za istotne w kontekście ewentualnej nowelizacji polskiego Kodeksu spółek handlowych i dyskusji o możliwości wprowadzenia do polskiego prawa regulacji dotyczącej zdolności osób prawnych do pełnienia funkcji członka organów spółki.

Słowa kluczowe: osoba prawna; zarząd; organ zarządzający; organ spółki

I. WPROWADZENIE

Francuskie powiedzenie mówi, że nikt jeszcze nie miał okazji zjeść posiłku z osobą prawną². Obrazuje to zasady, na jakich działa osoba prawna – nie ona sama bowiem reprezentuje siebie wobec osób trzecich i kieruje swoimi sprawami, a czynią to osoby fizyczne wchodzące w skład organu zarządzającego danego podmiotu, z którymi być może francuscy teoretycy prawa mieli okazję posiłek zjeść. W niektórych systemach prawnych zdarza się, że spółka nie jest zarządzana wyłącznie przez osoby fizyczne. Z powodu braku wejścia w życie projektowanej V Dyrektywy Spółek³ przepisy w zakresie organów w spółkach handlowych pozostają w gestii państw członkowskich – te natomiast regulują tę kwestię w niejednolity sposób. W niektórych systemach prawnych państw europejskich w skład organu zarządzającego osoby prawnej może wchodzić inna osoba prawna⁴. Również w polskiej doktrynie (na etapie projektowania wspomnianej dyrektywy) pojawiały się głosy rozważające możliwość wprowadzenia do polskiego prawa regulacji dotyczącej zdolności osób prawnych do pełnienia funkcji członka organów innej osoby prawnej⁵.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie różnic w rozwiązaniach zastosowanych w systemach wybranych państw oraz wskazanie potencjalnych skutków dopuszczenia osoby prawnej do organu zarządzającego spółki, a także odpowiedź na pytanie, czy zasadne byłoby ujednoczenie występujących różnic na poziomie unijnym. Niniejsze przemyślenia, poczynione na tle prawa

² „Je n'ai jamais déjeuné avec une personne morale”. Słowa te przypisuje się Gastonowi Jèze, ale też francuskiemu teoretykowi Léonowi Duguit, któremu Jean-Claude Soyer miał odpowiedzieć: „Ja też nie, ale często widziałem, jak płaciła rachunek” („Moi non plus, mais je l'ai souvent vu payer l'addition”).

³ COM90(629)FINAL-SYN 3, OJ C 7, Bruksela, 11.01.1991.

⁴ Tacy członkowie organu zarządzającego nazywani są mianem „dyrektorów korporacyjnych” (*corporate directors*).

⁵ Bilewska (2004); Oplustil (2002): 75.

polskiego, ograniczone są do analizy niektórych spółek kapitałowych obecnych w systemach prawnych poszczególnych państw, a więc odpowiedników polskiej spółki akcyjnej oraz spółki z ograniczoną odpowiedzialnością⁶.

II. OSOBA PRAWNA JAKO CZŁONEK ZARZĄDU SPÓŁKI W PRAWIE POLSKIM

1. Poprzednie regulacje – Kodeks handlowy⁷

Rozważania w zakresie regulacji prawa polskiego należy rozpocząć od przybliżenia teorii organów osoby prawnej, która zakłada, że zdolność do czynności prawnej osoby prawnej jest realizowana za pomocą jej organów⁸ poprzez przypisanie oświadczeniom członka organu osoby prawnej przymiotu oświadczeń jej samej⁹. Według teorii organów podmiotem stosunków prawnych nie jest organ, a osoba prawna – implikuje to fakt, że działanie organu traktuje się jako bezpośrednie działanie samej osoby prawnej¹⁰.

Teoria organów stanowiła dominujący pogląd przy rozumieniu pojęcia organu i jego charakteru prawnego na gruncie poprzedniego stanu prawnego¹¹. Kodeks handlowy nie zawierał jednak przepisu będącego odpowiednikiem aktualnego art. 18 Kodeksu spółek handlowych¹². Niezależnie od braku regulacji w tym zakresie, przeważająca część doktryny uważała, że osoba prawna nie może być ani członkiem zarządu¹³, ani członkiem rady nadzorczej spółki¹⁴. O niedopuszczalności takiego rozwiązania wypowiediano się już w okresie przedwojennym – według Tadeusza Dziurzyńskiego „osoba prawnicza nie może być ustanowiona zarządcą, bo oznaczałoby to powierzenie jego funkcji każdorazowo organom tej osoby, podczas gdy stanowisko zarządcy opiera się na stosunku osobistego zaufania”¹⁵.

W późniejszym okresie Ireneusz Weiss wskazywał, że członkami zarządu mogą być tylko osoby fizyczne z uwagi na przewidzianą przepisami Kodeksu handlowego odpowiedzialność cywilną i karną tych osób, związaną z pełnie-

⁶ Przykładowo, w ogólnych rozważaniach została pominięta polska prosta spółka akcyjna, a także inne podobne spółki – np. *société par actions simplifiée*, *unternehmensgesellschaft* czy *limited liability partnership* (LLP).

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Kodeks handlowy Dz. U. 1933, Nr 82, poz. 600 ze zm. (dalej jako: Kodeks handlowy).

⁸ Strugała (2021): 6.

⁹ Szerzej, przykładowo: Widerski (2020).

¹⁰ Dziurda (2021): 685. W zakresie aktualnych regulacji teoria organów znajduje normatywne potwierdzenie w art. 38 ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. 2022, poz. 2339 (dalej jako: k.c.). Teoria organów dostrzegalna jest również w art. 416 k.c.

¹¹ Radwański (1993): 130.

¹² O którym mowa w dalszej części artykułu.

¹³ Gburzyńska (1997b): 38–42; Weiss (1999): 264; Frackowiak (1999): 517.

¹⁴ Szwaja (1998): 594.

¹⁵ Dziurzyński (1936): 226.

niem ich funkcji¹⁶, a Józef Frąckowiak uzasadniał to brakiem „ważnych powodów, dla których członkiem zarządu miałyby być osoba prawna”¹⁷. Argumentację w tym zakresie poszerzyła Agata Gburzyńska, która stwierdziła że osoba prawna nie może być członkiem zarządu spółki kapitałowej zarówno ze względu na treść obowiązujących przepisów, jak również z powodów praktycznych¹⁸. Za drugim, mniejszościowym poglądem opowiedział się Stefan Grzybowski, według którego osoba prawna może być organem spółki, ale będzie ona działać przez swoje organy, a więc ostatecznie – przez osoby fizyczne¹⁹.

Ewa Płonka również wskazywała, że dopuszczalne jest uczestnictwo osób prawnych w innych osobach prawnych, ale według autorki przepisy albo w ogóle nie regulowały wynikających stąd specyficznych problemów, albo regulowały je w sposób niewystarczający²⁰. Autorka zaproponowała unormowanie tej materii na jeden z dwóch wybranych sposobów: przez pełnienie funkcji „osobiście” przez członka organu danej osoby prawnej będącej w zarządzie lub też – przez pełnomocnika, będącego „w zasadzie dowolną osobą fizyczną”²¹. Z kolei Krzysztof Rudnicki wskazywał, że potencjalne powołanie osoby prawnej w skład zarządu musi wiązać się ze wskazaniem przez nią osoby fizycznej umocowanej do działania w jej imieniu, którą mógłby być przede wszystkim członek organu powołanego do reprezentacji danej osoby prawnej²².

2. Obecne regulacje – Kodeks spółek handlowych²³

Wobec powyżej opisanych wątpliwości na gruncie poprzedniego stanu prawnego ostateczne przesądzenie tej kwestii okazało się niezbędnym zabiegiem. Ustawodawca uczynił to w art. 18 § 1 k.s.h. Z wspomnianego przepisu wynika, że członkiem zarządu w spółkach kapitałowych w Polsce może być jedynie osoba fizyczna spełniająca określone wymagania przewidziane przez ten przepis. Dodatkowe wymagania zwykle przewiduje akt wewnętrzny spółki (umowa albo statut). W stosunku do niektórych osób prawnych (niebędących spółkami handlowymi) ustawodawca wprowadził odstępstwa od kodeksowej zasady, które przewidują pełnienie funkcji członka zarządu przez inną osobę prawną. Wyjątek przewiduje między innymi ustawa z 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi²⁴. Zgodnie bowiem z art. 15 ust. 6 ustawy o funduszach fundusz inwestycyjny to osoba prawna, której organem jest towarzystwo funduszy

¹⁶ Weiss (1999): 264.

¹⁷ Frąckowiak (1999): 517.

¹⁸ Gburzyńska (1997a): 16.

¹⁹ Grzybowski (1985): 373 (przyt. 28).

²⁰ Płonka (1991): 61.

²¹ Płonka (1991): 63.

²² Rudnicki (1999): 18.

²³ Ustawa z 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, Dz. U. 2023, poz. 825 (dalej jako: k.s.h.).

²⁴ Ustawa z 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, Dz. U. 2023, poz. 825 (dalej jako: ustawa o funduszach).

inwestycyjnych, a więc inna osoba prawna²⁵. Będąc spółką akcyjną towarzystwo jest zatem z mocy ustawy organem zarządzającym oraz stanowiącym, gdyż podejmuje decyzje w przedmiocie statutu funduszu²⁶.

Należy jedynie zauważyć, że problem uregulowany w art. 18 § 1 k.s.h. miał jednak charakter wyłącznie teoretyczny, ponieważ w praktyce nie zdarzały się przypadki powoływania osób prawnych do organów spółek kapitałowych²⁷, a nowe uregulowanie nie wpłynęło na istotną zmianę ich funkcjonowania²⁸.

III. PRAWODAWSTWO EUROPEJSKIE

Wspomniany projekt V Dyrektywy Prawa Spółek przeszedł trzy duże rewizje, ale nigdy nie wyszedł poza etap propozycji²⁹. Zgodnie z art. 5 projektu, regulacja europejska miała ujednoczyć krajowe rozbieżności, przesądzając, że członkiem organu zarządzającego spółki może być wyłącznie osoba fizyczna³⁰.

Obecnie jedyną spółką mającą zastosowanie w całej UE i współistniejącą z podmiotami krajowymi jest spółka europejska (*Societas Europea*). Artykuł 47 ust. 1 rozporządzenia 2157/2000 przewiduje, że członkiem jej organu zarządzającego może być również osoba prawna, o ile statut danej spółki europejskiej tak stanowi i możliwość taką dopuszcza prawo krajowe znajdujące zastosowanie w państwie siedziby spółki europejskiej w odniesieniu do spółek akcyjnych³¹. Przywołany akt nie przewiduje jednak obowiązku wskazania stałego przedstawiciela przez zarządcę będącego osobą prawną ani też nie zawiera żadnej regulacji odnośnie do odpowiedzialności ponoszonej przez takich reprezentantów, które spotykane są w prawodawstwach krajowych³².

Co ciekawe, w akademickiej propozycji European Model Companies Act (EMCA)³³ zakaz pełnienia funkcji zarówno w organie zarządzającym, jak i nadzorczym³⁴ został przedstawiony w sposób negatywny, przewidując, że: „osoby prawne, małoletni, osoby pod opieką kuratora oraz bankruci”³⁵ nie mogą pełnić funkcji członka organu spółki, chyba że prawo krajowe stano-

²⁵ Art. 38 ustawy o funduszach.

²⁶ Bilewska (2004). Również zarządzającym ASI (alternatywna spółka inwestycyjna) może być jedynie spółka kapitałowa, zgodnie z art. 8b ust. 2 ustawy o funduszach.

²⁷ Naworski (2011): 189.

²⁸ Opalski (2016): 297.

²⁹ Vicari (2021): 16.

³⁰ Projekt z 20 listopada 1991 r., Dz. Urz. UE C-321: 9.

³¹ Sokołowski (2003): 9. Należy zauważyć, że podobne uregulowania dotyczą spółdzielni europejskiej oraz europejskiego ugrupowania interesów gospodarczych (art. 19 rozporządzenie Rady (EWG) nr 2137/85 z 25 lipca 1985 r.).

³² O których mowa w dalszej części artykułu

³³ Andersen et al. (2017).

³⁴ 8.18 European Model Company Act (EMCA).

³⁵ 8.18 European Model Company Act (EMCA) („legal persons, minors, persons under guardianship and bankrupts may not serve as members of a board unless national law provides otherwise”).

wi inaczej. Natomiast regulacje dotyczące organów zarządzających (art. 8.02 oraz art. 8.10) nie odnosiły się do opisywanego zagadnienia. Wydaje się, że powodem dla takiego rozwiązania jest brak możliwości określenia z góry dokładnych kwalifikacji na stanowisko członka organu zarządzającego w państwach członkowskich³⁶. Należy pamiętać, że przy potencjalnym transponowaniu takiej modelowej regulacji na grunt prawa polskiego konieczne byłoby odniesienie się do charakteru osobowości prawnej danego podmiotu, a nie do samego nazwania go „osobą prawną” (przyjęcie aktualnej regulacji zaproponowanej w EMCA oznaczałoby, że organem zarządzającym mogłaby być jednostka organizacyjna, niebędąca osobą prawną, ale posiadająca zdolność prawną mocy ustaw). Dlatego też wydaje się, że pomimo oczywistego braku możliwości przewidzenia uniwersalnych pozytywnych kryteriów przez EMCA, w celu lepszego ujednoczenia tej kwestii (przynajmniej w zakresie prawa polskiego) należałoby jednak zaproponować regulację tego problemu w sposób pozytywny, przewidując możliwość pełnienia członka zarządu jedynie przez osobę fizyczną z ograniczeniami wynikającymi z wieku, zdolności do czynności prawnych czy ogłoszenia przez nią upadłości.

IV. OSOBA PRAWNA JAKO CZŁONEK ZARZĄDU SPÓŁKI W PRAWODAWSTWIE ZAGRANICZNYM

1. Prawodawstwo niemieckie

Prawodawstwo niemieckie uregulowało problem pełnienia funkcji w zarządzie (*Vorstand*) spółek kapitałowych w sposób jednoznaczny, przewidując odpowiednią regulację w ustawie o spółce akcyjnej³⁷ (*Aktiengesetz*, AktG) oraz w ustawie o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością³⁸ (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, *GmbHG*) nakazującą pełnienie funkcji zarządcy spółki jedynie przez osobę fizyczną.

Na podstawie § 76 (3) 1 AktG możliwość pełnienia funkcji członka zarządu spółki akcyjnej przez osobę prawną została zatem jednoznacznie wykluczona³⁹. Przeważający w doktrynie pogląd wskazuje, że występowanie osób prawnych w organach zarządczych spółki akcyjnej generowałoby wiele negatywnych następstw⁴⁰. Pierwszym z nich byłoby znaczące zmniejszenie się wpływu współników spółki i jej organów kontrolnych na wybór podmiotów faktycznie zarządzających spółką, ponieważ takie uprawnienie przysługiwałoby samej osobie prawnej. Zdaniem Holgera Fleischera ograniczyłyby to szczegól-

³⁶ Co jest zrozumiałe, biorąc pod uwagę jedno z założeń EMCA, tj. elastyczność regulacji (Andersen et al. 2017: 7).

³⁷ *Aktiengesetz* vom 6. September 1965 (BGBl. I, s. 1089).

³⁸ *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung* (Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 4123-1).

³⁹ Hüffer, Koch (2020): nb. 58

⁴⁰ Hüffer, Koch (2020): nb. 56.

nie zakres oraz moc decyzyjną walnego zgromadzenia i rady nadzorczej spółki w procesie wyboru osób fizycznych, w kompetencji których leżałoby faktyczne prowadzenie spraw spółki⁴¹. Autor dalej zwraca uwagę na fakt, że pełnienie funkcji członka zarządu spółki akcyjnej przez osobę prawną mogłoby spowodować, że osoby fizyczne pełniące funkcję faktycznych zarządców spółki mogłyby być przy takiej formie prawnej zarządu poddawane częstym rotacjom, co wpływałoby negatywnie na jakość pracy i efektywność zarządu⁴².

Z drugiej strony podnosi się jednak, że argumenty wysuwane przeciwko możliwości pełnienia funkcji członka zarządu spółki akcyjnej przez osobę prawną nie wydają się na tyle przekonujące, by uznać, że zakaz wynikający z § 76 (3) 1 AktG stanowi jedyną logiczną i uzasadnioną względami efektywności gospodarczej regulację prawną tej kwestii⁴³. Pojawiają się postulaty, by obowiązujący bezwzględny zakaz pełnienia funkcji członka zarządu spółki akcyjnej przez osobę prawną został poddany rewizji⁴⁴. W niemieckim piśmiennictwie wskazuje się, że zwolennicy dotychczasowych regulacji nie podnoszą wystarczających argumentów, które uzasadniałyby aktualny stan niemieckiego prawa spółek i utrzymywania w nim zakazu pełnienia funkcji zarządczych w spółce przez osobę prawną⁴⁵. Jako jedyny potencjalny argument Sven Wanka powołuje względy harmonizacji i utrzymania jednakowego stanu prawnego w przypadku spółki akcyjnej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością tak, aby bezpodstawnie nie różnicować kwestii zdolności osób prawnych do pełnienia funkcji w zarządzie takich spółek⁴⁶.

2. Prawodawstwo brytyjskie

W Wielkiej Brytanii można wyróżnić trzy kategorie dyrektorów (a więc osób odpowiedzialnych za zarządzanie spółką i podejmowanie decyzji dotyczących jej codziennego funkcjonowania)⁴⁷ – *de jure director*, *de facto director* oraz *shadow director*⁴⁸. Przedmiotem rozważań jest ten pierwszy, a więc osoba formalnie i prawomocnie powołana do organu zarządzającego.

Przed 2006 r. nie istniały żadne ograniczenia dotyczące powołania osoby prawnej na stanowisko podmiotu zarządzającego innej spółki, określanym mianem dyrektorów korporacyjnych⁴⁹. Choć rozważano wprowadzenie zakazu z ich korzystania, to finalnie podjęto decyzję o dalszym ich dopuszczaniu, ale z zastrzeżeniem wymogu obecności w zarządzie co najmniej jednej osoby fizycznej⁵⁰.

⁴¹ Fleischer (2004): 502–543.

⁴² Fleischer (2004): 503.

⁴³ Fleischer (2004).

⁴⁴ Wanka (2018): 40 wraz z przywołaną tam literaturą.

⁴⁵ Wanka (2018): 47.

⁴⁶ Wanka (2018).

⁴⁷ Podobna terminologia stosowana jest w Stanach Zjednoczonych (przykładowo w prawie obowiązującym w stanie Delaware).

⁴⁸ Hannigan (2016): 159–169.

⁴⁹ Bainbridge (2017): 5.

⁵⁰ Hannigan (2016): 156. Decyzja znalazła zastosowanie w Section 155 (1) Companies Act 2006.

Z uwagi na brak zakazu przez ponad sto lat prawo spółek w Wielkiej Brytanii zezwalało osobie prawnej na zasiadanie w zarządzie innej spółki⁵¹.

W 2015 r. brytyjski parlament przyjął jednak przepisy zakazujące pełnienia funkcji zarządzania spółką przez inną osobę prawną⁵², choć dopuścił pewne wyjątki zasiadania osób prawnych w zarządach spółek. Zakaz ten do tychczas nie został wprowadzony w życie ani też nie zostały uzgodnione ewentualne wyjątki od niego⁵³. Argumentem za wprowadzeniem zakazu było podejrzenie, że dyrektorzy korporacyjni mogliby utrudniać ustalenie, kto sprawuje kontrolę nad spółką i tym samym komplikować dochodzenie i ściganie nadużyć korporacyjnych⁵⁴. Choć z jednej strony prawodawca brytyjski przyznał, że dyrektorzy korporacyjni mogą pełnić uzasadnione funkcje biznesowe, to z drugiej – stwierdził, że wprowadzają również nieprzejrzystość do struktury korporacyjnej, przez co mogą ułatwić prowadzenie nielegalnej działalności lub zagrozić skutecznemu nadzorowi korporacyjnemu⁵⁵. Wyjątki, jakie proponował brytyjski prawodawca na etapie konsultacji regulacji, obejmowały głównie spółki notowane na giełdzie i duże spółki prywatne, których działalność jest przejrzysta i podlega szczegółowej regulacji⁵⁶.

Wymaga odnotowania, że choć przepisy zakazujące powoływania osób prawnych do organów zarządzających spółek nie weszły jeszcze⁵⁷ w życie, efekt projektowanych uregulowań jest już widoczny. Zgodnie z raportem Departamentu ds. Biznesu, Energii i Strategii Przemysłowej (luty 2022) liczba dyrektorów korporacyjnych w Wielkiej Brytanii zmniejszyła się z 100 200 (2013) do 82 900 (2020). Liczba podmiotów, które pełniły funkcję dyrektorów korporacyjnych, zmniejszyła się natomiast w tym okresie prawie o połowę⁵⁸.

3. Prawodawstwo francuskie

Zgodnie z francuskim kodeksem spółek (Code de commerce)⁵⁹, członkiem organu zarządzającego – rady administrującej⁶⁰ (*conseil d'administration*) może zostać osoba prawna jedynie w przypadku spółki akcyjnej (*société anonyme*) oraz prostej spółki akcyjnej (*société par actions simplifiée*). Model francuski jest

⁵¹ Bainbridge (2017): 5.

⁵² Small Business, Enterprise and Employment Act 2015.

⁵³ Stan na lipiec 2023.

⁵⁴ Hannigan (2016): 156–157.

⁵⁵ Department for Business Innovation and Skills – scope of exceptions to the prohibition of corporate directors (2014): 4, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/378197/bis-14-1017-scope-of-exceptions-to-prohibition-of-corporate-directors.pdf [dostęp: 15.07.2023].

⁵⁶ Hannigan (2016): 157.

⁵⁷ Stan na lipiec 2023.

⁵⁸ Department for Business, Energy and Industrial Strategy, Exceptions to prohibition of corporate directors set out in the SBEE Act (2015) – Impact Assessment: 9 (tabela nr 2), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/105775/corporate-directors-si-impact-assessment.pdf [dostęp: 15.07.2023].

⁵⁹ Code de commerce (Version en vigueur au 16 février 2023) (dalej jako: CdC).

⁶⁰ W polskim tłumaczeniu pojawia się również termin: „rada administracyjna”.

również najczęściej przywoływanym modelem w polskiej doktrynie w zakresie, w jakiej poruszała ona omawiany temat w obcych porządkach prawnych⁶¹.

U jego podstaw leżą trzy zasadnicze elementy: (i) wyraźne dopuszczenie osób prawnych do pełnienia funkcji członka rady administrującej, (ii) przepis wymagający, by osoba prawna wyznaczyła osobę fizyczną, która będzie działać jako jej przedstawiciel, oraz (iii) norma stwierdzająca, że wybrana osoba fizyczna podlega w równym stopniu obowiązkom i odpowiedzialności wynikającej z pełnionej funkcji⁶². Artykuł L225-17 CdC przewiduje, że *société anonyme* zarządzana jest przez radę administrującą składającą się z co najmniej trzech członków. Zgodnie natomiast z art. L225-20 CdC osoba prawna może zostać powołana na stanowisko członka organu zarządzającego, ale po powołaniu musi ona wyznaczyć stałego przedstawiciela (*représentant permanent*).

Zgodnie z art. L225-20 CdC członek rady administrującej będący osobą prawną podlega takim samym warunkom i obowiązkom oraz ponosi taką samą odpowiedzialność cywilną i karną, jak osoba pełniąca funkcję członka we własnym imieniu, bez uszczerbku dla solidarnej odpowiedzialności osoby, którą (dany dyrektor) reprezentuje. Natomiast według art. L225-251 CdC członkowie organu zarządzającego odpowiadają indywidualnie lub wspólnie, zależnie od okoliczności, wobec spółki lub wobec osób trzecich za naruszenie przepisów ustawowych lub wykonawczych, za naruszenie umowy spółki lub za błędy popełnione w zarządzaniu. Odpowiedzialność solidarna nałożona na danego dyrektora korporacyjnego i wyznaczonego przez niego przedstawiciela została opracowana w celu zagwarantowania, że nawet jeśli stały przedstawiciel może być pociągnięty do odpowiedzialności (tak, jakby sam był dyrektorem), to osoba prawna (której jest przedstawicielem) również podlega wszystkim przepisom dotyczącym członków rady administrującej. W konsekwencji minimalizuje to ciężar dowodu spoczywający na osobach trzecich, które mogą nie być świadome okoliczności związanych z wewnętrzną organizacją i realizacją zadań przez dyrektorów lub stałego przedstawiciela. Potencjalne roszczenia mogą być zatem kierowane do samego dyrektora korporacyjnego, jego stałego przedstawiciela lub obu tych podmiotów⁶³.

4. Prawodawstwo belgijskie

Regulacje belgijskie, choć w pewnym stopniu opierające się na prawodawstwie francuskim, różnią się od niego w zakresie omawianego problemu. Przede wszystkim, podczas gdy francuski Code de commerce przewiduje miejsce dla osoby prawnej jedynie w organie zarządzającym spółki akcyjnej i jej uproszczonej wersji, belgijski kodeks handlowy pozwala na pełnienie takiej funkcji zarówno w spółce akcyjnej (*société anonyme, naamloze vennootschap*)⁶⁴, jak i w spółce

⁶¹ Zamiast wielu: Bilewska (2004): 113–114; Rudnicki (1999): 17.

⁶² Talens (2017): 627.

⁶³ Talens (2017): 627.

⁶⁴ 5:70 Wetboek van vennootschappen en verenigingen (2019A40586).

z ograniczoną odpowiedzialnością (*société à responsabilité limitée, besloten vennootschap*)⁶⁵.

Różnica zauważalna jest także w podejściu do instytucji stałego przedstawiciela. W belgijskim kodeksie handlowym w wersji, która obowiązywała do 1 maja 2019 r.⁶⁶, stały przedstawiciel musiał zostać wyznaczony spośród akcjonariuszy, dyrektorów lub pracowników danej osoby prawnej⁶⁷. Natomiast zgodnie ze znowelizowanym Kodeksem spółek⁶⁸ wymóg ten już nie obowiązuje, a osoba prawna – dyrektor ma większą elastyczność w zakresie wyznaczenia stałego przedstawiciela⁶⁹. W tym względzie nowelizacja uchyliła również dotychczasową niepewność – w Belgii wykształciła się bowiem praktyka pozwalająca osobie prawnej na mianowanie innej osoby prawnej jako stałego przedstawiciela, która to z kolei wyznaczała osobę fizyczną na stałego przedstawiciela. Powodowało to „kaskadę” stałych przedstawicieli, co z pewnością nie sprzyjało przejrzystości reprezentacji spółek. Zgodnie z nowelizacją osoba prawna będzie mogła wyznaczyć na swojego stałego przedstawiciela jedynie osobę fizyczną.

5. Prawodawstwo włoskie

Uregulowania włoskie nie przewidują *expressis verbis* możliwości ani też zakazu powołania osoby prawnej na stanowisko zarządcy spółki akcyjnej (*società per azioni*) czy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (*società a responsabilità limitata*)⁷⁰. Obecnie jednak taką możliwość dopuszcza się niemal jednogłośnie. W szczególności jest to akceptowane przez orzecznictwo⁷¹, przeważającą część doktryny⁷², a także uchwały Rady Notarialnej⁷³.

Jednocześnie włoska doktryna porusza kwestię wyboru przedstawiciela powołanego do pełnienia funkcji faktycznego zarządcy. Część piśmiennictwa wskazuje, że konieczne jest wyznaczenie przedstawiciela, który będzie faktycznie pełnił funkcje członka organu zarządzającego⁷⁴. Taki przedstawiciel musiałby należeć do organu zarządzającego osobą prawną, a wyznaczenie odnosiłoby się tylko do jednej osoby fizycznej na wzór uregulowań europejskich. Jednakże część włoskiej doktryny uważa, że wspólnotowe ramy prawne nie

⁶⁵ 7:85 Wetboek van vennootschappen en verenigingen (2019A40586).

⁶⁶ Wetboek Van Vennootschappen (1999A09646).

⁶⁷ 61:2 Wetboek Van Vennootschappen (1999A09646).

⁶⁸ Wetboek van vennootschappen en verenigingen (2019A40586).

⁶⁹ 2:55 Wetboek van vennootschappen en verenigingen (2019A40586).

⁷⁰ Talens (2017): 627 oraz cytowana tam literatura.

⁷¹ Orzeczenia: Tribunale di Roma, 1.01.2020, sygn. 4339; Tribunale di Milano, 27.03.2017, sygn. 3545; Tribunale di Milano, 27.02.2012; Corte di Cassazione, Sezione II, 24.10.2006, sygn. 22840; Giudice del Registro delle Imprese di Catania, 7.08.2007.

⁷² Zamiast wielu: Abriani (2003): 422; Busani (2003): 85; Bianchi (2006): 23.

⁷³ Uchwały: Consiglio Notarile di Milano, 18.05.2007, sygn. 100; Comitato Interregionale Dei Consigli Notarili delle Tre Venezie, 08.11.2010; Consiglio Notarile di Firenze, Pistoia e Prato, 8.11.2010, sygn. 17.

⁷⁴ Orzeczenia: Consiglio Notarile di Milano, 18.05.2007, sygn. 100; Tribunale di Roma, 1.01.2020, sygn. 4339; Tribunale di Milano, 27.03.2017, sygn. 3545.

powinny być stosowane do włoskiego prawa spółek i w konsekwencji wyznaczenie konkretnej osoby fizycznej wcale nie jest konieczne⁷⁵.

V. POTENCJALNE SKUTKI DOPUSZCZENIA OSOBY PRAWNEJ DO PEŁNIENIA FUNKCJI ORGANU ZARZĄDZAJĄCEGO

Następstwa dopuszczenia osoby prawnej do organu zarządzającego mogą występować zarówno w zakresie *stricte* prawnym, jak i biznesowym. Należy jednak zauważyć, że nie są one jednoznaczne w państwach, których regulacje dopuszczają pełnienie przez osoby prawne funkcji zarządcy spółki. Z jednej strony na działanie osób prawnych jako zarządców nie miałyby wpływu okoliczności osobiste, co zwiększałoby prawdopodobieństwo tego, że będą one pełnić swoje funkcje w zarządzie spółki przez dłuższy czas⁷⁶. Taki argument może jednak znaleźć zastosowanie jedynie w przypadku, gdyby spółka nie musiała wyznaczać stałego przedstawiciela, który nie byłby odporny na okoliczności osobiste, co w uregulowaniach europejskich jest raczej rzadkością.

W literaturze wskazywana jest również myśl, że dyrektor korporacyjny prawdopodobnie będzie podejmował lepsze decyzje niż pojedyncza osoba fizyczna⁷⁷, a z uwagi na to, że osoba prawna z reguły zatrudnia pracowników i członków swojego zarządu, z których każdy ma własną bazę klientów i współpracowników – powinien być znacznie lepszy niż pojedyncze osoby fizyczne w budowaniu zasobów ludzkich, z których spółka mogłaby potencjalnie korzystać⁷⁸. Z drugiej strony dostrzegalne jest stanowisko, że taka praktyka mogłaby spowodować koncentrację decyzji zarządczych w podmiocie, który – mimo że jest ekonomicznie powiązany z zarządzaną spółką – mógłby być niezależny od woli wspólników lub akcjonariuszy⁷⁹. Nie należy przy tym zapominać o stanowisku prawodawcy brytyjskiego obawiającego się, że dyrektorzy korporacyjni mogą utrudniać ustalenie, kto sprawuje faktyczną kontrolę nad spółką.

Zdaniem autora możliwość występowania osoby prawnej w zarządzie spółki wiązałaby się zarówno ze zmianą sposobu działania wewnątrz spółki, jak i samej jej reprezentacji. Przykładowo, w zakresie tej ostatniej kontrahent spółki w celu zagwarantowania, że podejmuje czynności z osobą upoważnioną do działania w imieniu spółki, musiałby zbadać sposób reprezentacji nie tylko spółki, lecz także kolejnej osoby prawnej, która zasiadałaby w zarządzie (lub jej stałego przedstawiciela). W przypadku zastosowania metody opierającej się na wyznaczeniu stałego przedstawiciela wydawałoby się więc racjonalne, aby również i taki stały przedstawiciel został wykazany w publicznym rejestrze osób prawnych na takich samych zasadach jak pozostali członkowie zarządu spółki

⁷⁵ Bolognesi (2018); Pescatore (2012).

⁷⁶ Talens (2017): 627 oraz literatura tam cytowana.

⁷⁷ Bainbridge (2017): 12.

⁷⁸ Bainbridge (2017): 13.

⁷⁹ Talens (2017): 627 oraz literatura tam cytowana.

czy jej prokurenci, będący przecież osobami fizycznymi (tj. w zakresie sposobu reprezentacji ustanowionej przez umowę lub statut spółki oraz członków reprezentacji⁸⁰). Nie należy również zapominać, że w takim przypadku odpowiednia osoba lub osoby fizyczne, będące stałym przedstawicielem dyrektora korporacyjnego lub organami zarządu, w celu zrealizowania wymogów nałożonych przez przepisy polskiego prawa musiałyby ujawnić się w krajowym odpowiedniku Centralnego Rejestru Beneficjentów Rzeczywistych.

W zakresie potencjalnych zmian w sposobie zarządzania sprawami spółki dopuszczenie osoby prawnej do zarządu mogłoby także otworzyć możliwość tworzenia i działania przedsiębiorstw zarządczych posiadających osobowość prawną, które pełniłyby funkcję zarządcy spółki (*board service providers*, BSP). Amerykańska literatura wskazuje, że zaletą takich rozwiązań jest między innymi to, że taka organizacja zarządzająca może poświęcić znacznie więcej „roboczo-godzin” na analizę pojedynczej sprawy spółki niż osoba fizyczna⁸¹, oraz na fakt, że będzie posiadać niewątpliwie więcej wiedzy oraz informacji na temat poszczególnych kwestii, które spółka w swojej codziennej działalności musi rozważyć, niezależnie od tego, czy dotyczą one wynagrodzeń, strategii czy finansów⁸². Przy prezentowaniu takiego rozwiązania nie zapomina się jednak o uregulowaniach amerykańskich – zarówno regulacje stanu Delaware⁸³ jak i Model Business Corporation Act⁸⁴ przewidują, że dyrektorem spółki może być tylko i wyłącznie osoba fizyczna⁸⁵.

Przy opisywanym zagadnieniu nie można pominąć także zmian przyjętych w polskim Kodeksie spółek handlowych w zakresie prawa holdingowego⁸⁶. Obecność osoby prawnej w zarządzie spółki, szczególnie w relacji „spółka dominująca – spółka zależna”, mogłaby wpłynąć na praktyczne stosowanie nowelizowanych przepisów. Zdaniem autora wpływ ten nie byłby jednak istotny i zależałby od pozostałych członków organu zarządzającego spółki zależnej. Można byłoby twierdzić, że w sytuacji gdy spółka dominująca byłaby członkiem zarządu spółki zależnej, zmiany dotyczące podstawowego instrumentu wiążącego spółkę dominującą oraz zależną (tj. wiążącego polecenia) straciłyby na znaczeniu. Wniosek ten wydaje się prawdziwy jedynie przy założeniu, że spółką kierowałaby spółka dominująca (osoba prawna) samodzielnie. W przypadku gdyby w zarządzie występowały inne osoby fizyczne (lub prawne) – w razie braku ustawowego obowiązku kierowania się interesem grupy – spółka zależna nie działałaby „automatycznie” zgodnie z zamiarem spółki dominującej. Pociąga to za sobą również między innymi brak zwolnienia z odpowiedzialności członka zarządu (spółki dominującej oraz ewentualnie jej

⁸⁰ Na gruncie prawa polskiego wpis dotyczący pierwszej ze zmian ma charakter konstytutywny (zmiana umowy lub statutu), drugi zaś deklaratoryjny (ujawnienie członka organu w Krajowym Rejestrze Sądowym nie ma wpływu na skuteczność jego powołania).

⁸¹ Bainbridge (2014): 1097.

⁸² Bainbridge (2014): 1078.

⁸³ Tytuł 8 Rozdział 1 § 141 (b) Delaware General Corporation Law.

⁸⁴ Art. 8.03 w zw. z art. 1.40 (13) Model Business Corporation Act 2017.

⁸⁵ Szerzej o BSP zob. Bainbridge, Henderson (2018).

⁸⁶ Ustawa z 9 lutego 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2022, poz. 807.

stałego przedstawiciela) wobec spółki zależnej za szkodę wyrządzoną wykonaniem wiążącego polecenia. Być może przyjęte rozwiązanie w praktyce jedynie umożliwiłoby spółce dominującej (jako członkowi zarządu spółki zależnej) przeglądanie ksiąg i dokumentów⁸⁷ oraz pozyskiwanie informacji o spółce zależnej bez konieczności nowelizacji przepisów, ale z pewnością nie zastępowałyby to skutków ostatnich zmian w polskim prawie spółek.

VI. PODSUMOWANIE

Zagadnienie sprawowania zarządu w spółkach kapitałowych przez osobę prawną nie zostało unormowane w prawodawstwie państw europejskich w sposób jednolity. Z pewnością przyjęcie danej koncepcji wiązałoby się z potencjalnymi skutkami dla danego porządku prawnego oraz bieżącego działania spółek – począwszy od obrotu gospodarczego, przez konieczność określenia zasad ponoszenia odpowiedzialności przez takich członków, a kończąc na możliwości tworzenia się specjalnych przedsiębiorstw zajmujących się zarządzaniem spółkami. Ostatecznie jednak to osoba fizyczna zasiada w organie zarządzającym we własnym imieniu lub jako stały przedstawiciel osoby prawnej. Nie jest również przesądzone, czy taka możliwość wpłynęłaby pozytywnie na działalność spółek i ostrzeżenie jej przez potencjalnych inwestorów w przypadku spółek publicznych.

Z uwagi na powyższe ujednoczenie rozbieżności w opisywanym zakresie na arenie europejskiej nie wydaje się ani potrzebne, ani konieczne (tak jak to uczynić miała V Dyrektywa Spółek). Nie oznacza to jednak – biorąc za przykład literaturę niemiecką – możliwości podjęcia dyskusji na temat zastosowania takiego rozwiązania w krajowym prawodawstwie, mając na uwadze nie tylko potencjalne korzyści biznesowe związane z codziennym zarządzaniem spółką, ale także dalej idące rozważania w kontekście obecności nie tyle innych osób prawnych, ile sztucznej inteligencji w organach zarządzających spółek⁸⁸.

Bibliografia

- Abriani, N. (2003). *Conflitto di interessi e rappresentanza nella nuova società a responsabilità limitata*. The Sociétés: 416–422.
- Andersen, P.K., Andersson, J.B., Bartkus, G. et al. (2017). *European Model Company Act (EMCA)*. First Edition, Nordic & European Company Law Working Paper No. 16–26.
- Bainbridge, S. (2017). *Corporate directors in the United Kingdom*. 59 *William and Mary Law Review Online* 65. UCLA School of Law, Law-Econ Research Paper No. 17-04. <https://ssrn.com/abstract=2935388>
- Bainbridge, S., Henderson, T. (2018). *Outsourcing the Board: How Board Service Providers Can Improve Corporate Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bainbridge, S., Henderson, T. (2014). *Boards-R-Us: Reconceptualizing Corporate Boards*. University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper No. 646, UCLA School of Law, Law-Econ Research Paper No. 13-11: 1051–1118.

⁸⁷ Dodany art. 21⁶ § 1 k.s.h.

⁸⁸ Przykładowo: Möslin (2017); Weber-Elżanowska (2019).

- Bianchi, G. (2006). *Gli amministratori di società di capitali*. Padova: Cedam.
- Bilewska, K. (2004). Udział osób prawnych w organach spółek kapitałowych. *Palestra* 49(3/4): 108–114.
- Bolognesi, F. (2018). Questioni in tema di amministratore di società persona giuridica. *Rivista del Notariato* 1: 2: 174–192.
- Busani, A. (2006). *S.r.l. Il nuovo ordinamento dopo il D.lgs. 6/2003*. Milano: Egea.
- Dziurda, M. (2021). Komentarz do art. 38. W: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom 1 (s. 685–702). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Dziurzyński, T. (1936). Komentarz do art. 195. W: T. Dziurzyński, Z. Fenichel Z., M. Honzatko, *Kodeks handlowy*. Tom 1: Komentarz (s. 224–227). Kraków: Księgarnia Powszechna.
- Fleischer, H. (2004). Der Einfluss der Societas Europaea auf die Dogmatik des deutschen Gesellschaftsrecht. *Archiv für die civilistische Praxis* 204: 502–543. <https://doi.org/10.1628/000389904780603058>
- Frąckowiak, J. (1999). Komentarz do art. 366. W: A. Kidyba, K. Kruczałak, W. Pyziół, I. Weiss, J. Frąckowiak (red.). *Kodeks handlowy* (s. 517–520). Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN.
- Gburzyńska, A. (1997a). Członkostwo w zarządzie spółek kapitałowych. *Przegląd Prawa Handlowego* 1997(2): 15–19.
- Gburzyńska, A. (1997b). *Reprezentacja spółek kapitałowych*. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich.
- Grzybowski, S. (red.) (1985). *System prawa cywilnego. Część ogólna*. Tom 1. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Hanningan, B. (2016). *Company Law*. 4th edn. Oxford: Oxford University Press.
- Hüffer, U. Koch, J. (2020) *Aktiengesetz, § 76 Rn. 58*. Monachium: Beck.
- Möslein, F. (2017). Robots in the boardroom: artificial intelligence and corporate law. W: W. Barfield, U. Pagallo (eds.), *Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence* (s. 649–671). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3037403>
- Naworski, J.P. (2011). Komentarz do art. 18. W: R. Potrzeszcz, T. Siemiątkowski (red.), *Kodeks spółek handlowych*. Tom 1 (s. 188–193). Warszawa: LexisNexis.
- Opalski, A. (2016). Komentarz do art. 301–392. W: A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych*. Tom IIIA. Warszawa: C.H. Beck.
- Oplustil, K. (2002). *Europejska spółka akcyjna. Teksty aktów prawnych z omówieniem*. Warszawa: Prawo i Praktyka Gospodarcza.
- Pescatore, G. (2012). *L'amministratore persona giuridica*. Milano: Giuffrè.
- Płonka, E. (1991). Osoba prawna jako członek zarządu spółki kapitałowej. *Państwo i Prawo* 46(5): 61–71.
- Radwański, Z. (1993). *Prawo cywilne. Część ogólna*. Warszawa: C.H. Beck, PWN.
- Rudnicki, R. (1999). Osoba prawna jako organ innej osoby prawnej. *Prawo Spółek* 10: 14–20.
- Sokolowski, J. (2003). Monistyczny system zarządu w Europejskiej Spółce Akcyjnej – wyzwanie dla polskiego ustawodawcy. *Prawo Spółek* 12: 9–16.
- Strugała, R. (2021). Komentarz do art. 38. W: E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny* (s. 86–92). Wyd. 10. Warszawa: C.H. Beck.
- Szwaja, J. (1998). Komentarz do art. 379. W: S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy*. Komentarz. Tom 2 (s. 588–609). Warszawa: C.H. Beck.
- Talens, P. del Val. (2017). Corporate directors: in search of a European normative model for legal persons as board members. *European Company and Financial Law Review* 14(4): 609–636. <https://doi.org/10.1515/ecfr-2017-0028>
- Vicari, A. (2021). *European Company Law*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Wanka, S. (2018). Juristische Personen und ihre Organe als Vorstand der Stiftung, Modelle zur Anbindung einer Stiftung an ein Unternehmen. Wiesbaden: Springer.
- Weber-Elżanowska, A.-M. (2019). Sztuczna inteligencja a prawo spółek handlowych. *Monitor Prawa Handlowego* 4: 19–26.
- Weiss, I. (1999). Komentarz do art. 195. W: J. Frąckowiak, A. Kidyba, K. Kruczałak, W. Pyziół, I. Weiss (red.). *Kodeks handlowy* (s. 263–265). Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN.
- Widerski, P. (2020). Status prawny członków organów osób prawnych po nowelizacji kodeksu cywilnego z 09.11.2018 r. *Państwo i Prawo* 62(7): 108–125.